

УДК 811.111

Я. Г. Тікан, І. С. Волик,*Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ***ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ МЕТАФОР-НЕОЛОГІЗМІВ
У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ**

У статті розглянуто особливості та способи перекладу англomовних метафор-неологізмів у текстах суспільно-політичної тематики на українську мову. Основну увагу приділено аналізу особливостей функціонування метафор у політичних промовах та їх впливу на реципієнтів. Розкрито мовні та екстралінгвістичні фактори що впливають на вибір способів адекватного перекладу метафор-неологізмів у політичному дискурсі.

Ключові слова: переклад, метафора, неологізм, неометафора, суспільно-політичний текст.

FUNCTIONING AND TRANSLATION OF ENGLISH NEW METAPHORS IN SOCIAL AND POLITICAL TEXTS

The paper focuses on the conditions and ways of translating new metaphors of the English language in the texts of social and political themes into Ukrainian. Special attention is given to the usage of new metaphors in political speeches and ways of their influence on recipients. It also discloses conceptual and lingual peculiarities of translating new metaphors that denote social and political realia of modern world. The research shows that metaphor has several functions in political speech, such as cognitive, nominative, communicative, pragmatic, descriptive, instrumental, hypothetic, euphemistic, simulation and popularization functions. The paper accentuates lingual and extralingual factors that determine the ways of translating new metaphors in socio-political discourse.

Key words: translation, metaphor, neologism, neometaphor, socio-political text.

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ И ПЕРЕВОД АНГЛОЯЗЫЧНЫХ МЕТАФОР-НЕОЛОГИЗМОВ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

В статье рассмотрены особенности и способы перевода английских метафор-неологизмов в текстах общественно-политической тематики на украинский язык. Основное внимание уделяется анализу особенностей функционирования метафор в политических речах и их влиянию на реципиентов. Раскрыты языковые и экстралингвистические факторы, которые влияют на выбор способов адекватного перевода метафор-неологизмов в политическом дискурсе.

Ключевые слова: перевод, метафора, неологізм, неометафора, общественно-политический текст.

У сучасному інформаційному суспільстві провідну роль відіграє масова комунікація, системи якої формуються під впливом суспільного розвитку, однак значно більший вплив справляють вони самі, значною мірою визначаючи політичні, правові й етичні норми. На сьогодні в англійських суспільно-політичних текстах активно використовується метафора. Завдяки метафорі політичний текст стає виразнішим, з'являються нові висловлювання, нові прийоми та читач отримує чітку картину світу.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що значна кількість англійських неологізмів, що запозичуються українською мовою, не мають усталених міжмовних відповідників та потребують подальшого визначення закономірностей їх перекладу. Політична метафора несе в собі мовленнєвий вплив з метою формування у реципієнта або позитивної, або негативної думки про ту чи іншу політичну одиницю (політику, партію, програму, захід).

Сьогодні політичний дискурс став знаряддям різних політичних кіл. На його створення витрачаються величезні кошти та зусилля. Політичні тексти є соціально обумовленими. Мова політичних текстів, мова мовних актів – одна з «сходинок» для вивчення комунікативних політичних технологій. Призначення політичного дискурсу – не просто «описати, а переконати, збудивши в адресаті намір, дати ґрунт для переконання і спонукати до дії» [2, с. 6]. Особлива мова, що використовується при написанні політичних текстів, вимагає постійного вивчення й опису для того, щоб виробити своєрідну модель політичного тексту, якусь константу.

Політичний текст, що складається з мовних актів, є актуалізацією політичного дискурсу. Крім політичних текстів політичний дискурс містить у собі й інтертекстуальні зв'язки, контекст, учасників ситуації, їхнє знання про світ і багато чого іншого.

Згідно точки зору О. Баранова, інтерес до аналізу суспільно-політичних текстів обумовлений кількома факторами:

- по-перше, внутрішніми проблемами лінгвістичної теорії;
- по-друге, цей аналіз потрібен для суто практичних цілей;
- для вивчення політичного мислення суспільства і моніторингу різноманітних тенденцій у сфері громадської свідомості;
- спроби звільнити політичну комунікацію від маніпуляції громадською свідомістю [2].

Термін «метафора» походить від грецького слова – *μεταφορά*, що означає «перенесення». Вперше визначення цього терміну зустрічається в роботах Арістотеля, згідно з яким метафора – це перенесення слова зі зміненним значенням з роду на вид, або з виду на вид, або за аналогією [1, с. 1097].

Будь-яке осмислене висловлювання має на своїй меті впливати на реципієнта. У суспільно політичних текстах метафора є найбільш поширеним засобом здійснення впливу на аудиторію та формування конкретної думки стосовно тієї чи іншої події. Метафора є одним із способів пізнання і засобів закріплення знань та визначає наші взаємини з навколишнім світом.

Виникнення та переклад неометафорики (лексичних та фразеологічних одиниць метафоричного змісту, які є новими за формою, семантикою або становлять семантичні переосмислення у взаємодії нових та вже існуючих форм і значень) – найпродуктивнішою, за визначенням дослідників, категорії лексико-семантичних дериватів у мові засобів масової інформації останніх десятиліть – зумовлені взаємодією позамовних та внутрішньомовних чинників [4, с. 383]. На думку О. Ясинецької, з точки зору перекладу неометафора є новим лінгвокогнітивним засобом однієї мови, який потребує надання структурно-семантичного і функціонально-комунікативного відповідника в іншій мові [7, с. 4].

На сьогодні найвичерпнішими практичними порадами щодо перекладу метафорики вважаються класифікації способів перекладу метафор, запропоновані П. Ньюмарком та Т. Казаковою. П. Ньюмарк вирізняє такі класифікації способів перекладу політичних метафор: 1) збереження образу в мові перекладу; 2) заміну образу мови джерела стандартним образом мови перекладу, який не суперечить культурі мови перекладу; 3) відтворення метафори за допомогою образного порівняння зі збереженням образу; 4) переклад метафори за допомогою образного порівняння з тлумаченням значення; 5) відтворення семантики метафори описово; 6) пропущення метафори, якщо вона є необов'язковою; 7) збереження метафори з конкретизацією значення з метою підсилити образ [9, с. 87-91].

Дослідниця Т. Казакова рекомендує такі способи перекладу метафори: 1) повний переклад; 2) додавання/ опущення; 3) заміна; 4) структурне перетворення; 5) традиційний відповідник; 6) паралельне іменування метафоричної основи [3, с. 245–246].

Визначення неометафор, які не мають відповідників перекладу, О. Ясинецька пропонує за такою концептуально-мовною моделлю перекладу:

- 1) визначення макроконцепту як контексту для форми вираження метафори оригіналу, зокрема з'ясування, чи не є метафора алюзією; 2) аналіз структурних та лексико-граматичних особливостей метафори оригіналу; 3) встановлення лексико-семантичного підґрунтя наданої метафори; 4) визначення доречного лексико-семантичного наповнення макроконцепту в мові перекладу; 5) узгодження лексико-граматичного оформлення метафори з функціонально-семантичним змістом та макроконцептом, концептуальною метафорою в перекладі [7, с. 202].

Вибір способу перекладу метафор залежить від різних факторів, передусім від функції метафори в тексті, від стилістичних міркувань, від особливостей стилю тексту, а також від мети перекладу. Найпоширенішою проблемою при перекладі неометафорики вважаються культурні відмінності, наприклад тому, що певні метафори викликають інші асоціації або тому що джерело метафор в соціокультурі громади вихідної мови не відіграє значної ролі.

При перекладі метафор-неологізмів важливо звертати увагу на те, чи є неологізм універсальним чи етноспецифічним і наскільки можна передати запропоновані у мові оригіналу його образ та форму. Часто неометафори є розширеними аналогами вже існуючих і, якщо компоненти метафоричного неологізму мають питомі чи запозичені відповідники у цільовій мові, переклад може здійснюватися за аналогією.

Важливим також є наявність у перекладача та реципієнта перекладу ряду спеціалізованих мовленнєвих компетенцій – прагматичної, соціальної, психолінгвальної, поведінкової, комунікативної, наративно-риторичної та граматичної [3, с. 258].

Метафора є одним з основних риторичних засобів створення образності та емоційного забарвлення у мовленні політиків. Якщо метою тексту є досягнення емоційного збудження або переконання, то очевидно, що без метафори як механізму перетворення значення слів або фрагментів тексту не обійтись. Отже, основна роль метафори полягає в сугестивному насиченні тексту.

На думку російського лінгвіста А. Чудінова аналіз концептуальних метафор, що використовуються у політичному дискурсі, перш за все є дослідженням ступеню впливу мовних, культурологічних, соціальних, економічних, політичних та інших факторів на національну систему концептуальних метафор. Провівши власне дослідження концептуальних метафор, він встановив, що головною метою політичних промов є зміна уявлень реципієнта про політичну дійсність, так звана

«переконцептуалізація» політичного світу [6, с. 72]. Таким чином, у політичному дискурсі метафора є ефективним засобом маніпулювання соціальною свідомістю.

Метафора передає переносне значення слова, тому у політичній сфері вона використовується для того, щоб підкреслити певні якості предмету чи особливості стану речей і щоб, таким чином, інші якості чи особливості зробити менш помітними.

«Політичною» прийнято вважати будь-яку метафору використану в політичному дискурсі. У політичному дискурсі метафора виконує наступні функції, як зазначає Я. Босман [8, с. 32–33]:

Когнітивна функція: вважається головною функцією метафори і полягає у обробці інформації. Основними механізмами осмислення метафор під час перекладу є сприйняття, розпізнання, тлумачення, оцінка та розуміння процесу й результату метафоризації. Їх застосування при перекладі неометафорики сприяє появі влучних суспільно-політичних метафор міжмовного і міжкультурного значення [8, с. 202].

Номінативна функція: використання метафори є необхідним для фіксації знань про навколишню дійсність, особливо у тому випадку, коли певні явища не мають загальноприйнятих назв або ж тих, які б автор вважав відповідними. У такому випадку метафора використовується як для найменування таких явищ, так і для відображення певних характеристик цих понять.

Комунікативна функція: використання метафори робить можливим передачу інформації реципієнту у короткій та зрозумілій формі.

Прагматична функція: метафора виступає у ролі ефективного засобу створення необхідного емоційного стану у реципієнта.

Описова функція: метафора допомагає показати певне явище наочно, і в той же час описати його образно.

Інструментальна функція: метафора допомагає людині сформулювати власні уявлення про навколишню дійсність.

Гіпотетична функція: використання метафори дозволяє формувати певні припущення про сутність певного об'єкта, що має метафоричне значення, а також дозволяє представити його в образній формі.

Функція моделювання: метафора дозволяє створити певну модель світу і визначити зв'язки між її елементами.

Евфемістична функція: використання метафор дозволяє передавати інформацію, яку автор з певних причин не хоче називати напряму.

Функція популяризації: використання метафор дозволяє донести інформацію реципієнту у зрозумілій формі, якщо він не має необхідних фонових знань.

Потрібно зазначити, що саме прагматична функція (функція переконання) викликає особливий інтерес у дослідників, що займаються вивченням метафор, які використовуються у політичному дискурсі. Той факт, що метафора використовується з метою переконання реципієнта, пояснюється її властивістю висвітлювати певне явище з необхідної точки зору – позитивної чи негативної.

Як зазначає Я. Босман, «метафора може не лише передавати позитивну чи негативну оцінку певного явища, але й змушувати реципієнта осмислити певне явище з точки зору, запропонованої даною метафорою» [8, с. 34]. Таким чином, навмисне використання слів з метафоричним значенням з метою переконання реципієнта у чомусь і є основною функцією метафори.

Важливим є також те, як вибір певної метафори може впливати на формування погляду на тему дискусії. Наприклад, американські політики, розмірковуючи про економіку різних країн, загалом надають перевагу живим метафорам *healthy, ailing, infant and parent*. Проте, говорячи про конкретний ринок, здебільшого використовується нежива метафора *float and buoyant, bounce back, rebound*. Причиною цього є бажання політиків, використовуючи живу метафору, сприймати економіку як організм, що може діяти за своїми правилами, але, яку можна контролювати як живий суб'єкт.

Метафора відповідає за те, щоб політична мова, яка несе нам певну інформацію, була не тільки зрозумілою, але і незабутньою, так як однією з найважливіших функцій політичного дискурсу є функція впливу.

Метафора також має здатність впливати на процес прийняття рішень. Дослідники А. Баранов та Є. Казакевич вказують на властивість метафор підказувати, налаштовувати, наводити на певний тип рішення і поведінки. Вони вважають, що когнітивна сила метафори робить її незамінним інструментом при пошуку рішень проблемних ситуацій. Інший дослідник А. Худолій зазначає, що «метафора є одним з найвизначніших лексикостилістичних засобів динаміки мовних змін у сучасних суспільно-політичних текстах, оскільки вона утворює базові схеми, за допомогою яких відбувається концептуалізація досвіду і пізнання навколишнього світу» [5, с. 9].

Отже, використання метафор в суспільно-політичних текстах дозволяє зробити інформацію більш доступною для реципієнта та пояснити складні політичні явища чи процеси за допомогою більш простих висловлювань. Через те, що політичні промови зазвичай орієнтовані на широке коло слухачів, а політичні висловлювання інколи можуть бути досить складними, використання метафори є надзвичайно ефективним прийомом. Врахування функцій, які виконує метафора у політичному дискурсі, застосування відповідних механізмів при перекладі метафор-неологізмів сприятиме появі нових влучних суспільно-політичних метафор міжмовного та міжкультурного значення у мові перекладу.

Література:

1. Аристотель. Об искусстве поэзии / Аристотель // Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. – Минск : Литература, 1998. – С. 1064–1112.
2. Баранов А. Н. Парламентские дебаты: традиции и новации / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. – М. : Знание, 1991. – 64 с.
3. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English-Russian = Translation techniques. English-Russian [обл. загл.] / Тамара Анатольевна Казакова. – СПб. : СОЮЗ, 2000. – 319 с.
4. Стишов О. А. Динамичні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця XX ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації): дис.... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Стишов Олександр Анатолійович. – К., 2003. – 597 с.
5. Худолій А. О. Динаміка функціональних змін у мові американської публіцистики кінця XX – початку XXI століття: дис.... канд. філол. наук : 10.02.04. – К., 2004. – 278 с.
6. Чудінов А. П. Політична лінгвістика / А. П. Чудінов. – Екатеринбург : Видавництво Урал унта, 2003. – 178 с.
7. Ясинецька О. А. Нові метафори американського політичного дискурсу та їх переклад українською мовою / О. А. Ясинецька // Мова і культура: наук. журнал. – 2007. – № 9 (96). – С. 332–338.
8. Bosman J. Persuasive effects of political metaphors / J. Bosman // *Metaphor and Symbolic Activity*. – 1987. – Vol. 2. – P. 32–33.
10. Newmark P. Approaches to Translation / Peter Newmark. – Oxford : Pergamon Press, 1981. – 200 p.